

EBEVEYN TUTUMLARI ve SALDIRGANLIK

Parental Attitudes and Aggressiveness

S. Armağan YILDIZ*

Özet

Bu makalede; günlük yaşam içerisinde bireylerin sıklıkla karşılaştığı, yazılı ve görsel basında yer alan, bireyin ve toplumun varlığını, güvenliğini tehdit eden saldırganlık konusu kuramsal açıdan ele alınmış ve saldırgan davranışın ortaya çıkmasında ebeveyn tutumlarının önemi üzerinde durulmuştur. Makalenin ilk bölümünde, saldırganlık hakkında farklı kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Değişik tanımlar ve sınıflandırmalar hakkında bilgi verilerek, saldırganlığa yol açan kişilik, zeka ve yakın çevre faktörlerinden söz edilmiştir. Yakın çevre faktörleri içinde ele alınan aile ve ebeveyn tutumlarındaki farklı yaklaşım biçimleri ve bu tutumları etkileyen çeşitli faktörler ile saldırganlık arasındaki ilişki ayrıntılı biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra, olumlu ve olumsuz ebeveyn tutumlarının çocuğun davranışının şekillenmesindeki önemi üzerinde durulmuş ve bu konuda yapılmış yerli ve yabancı araştırma sonuçlarından bahsedilmiştir. Son olarak; makalede önelicilik açısından sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisinin sağlanması ve olumlu ebeveyn yaklaşımının nasıl olması gerektiğine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Şiddet, Ebeveyn, Ebeveyn Tutumu, Aile

Abstract

In this paper, aggressiveness individuals face frequently which appears on mass media and threatens the security of individuals and society is theoretically undertaken. Besides, the importance of parental attitudes toward the child on the occurrence of the aggressive behavior is mentioned. In the first section of the paper, different theoretical explanations of aggression is presented. Also, various definitions and classifications are informed while personality, intelligence and environmental factors leading to aggressive behavior is explained. The association aggressiveness with different parental attitudes held in terms of environmental factors and various factors affecting parental attitudes is presented. Furthermore, the importance of positive and negative attitudes on shaping the child's behavior is mentioned and relevant national/international research results are reviewed. Lastly, suggestion are included on obtaining positive parental attitudes and healthy parent-child relationships in terms of prevention.

Key Words: Aggressiveness, Aggression, Violence, Parent, Parental Attitude, Family.

* Dr., I. Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.
PBD, 6 (3-4) 2004, ss. 131-150

Giriş

Bireyler, gerek günlük yaşam içinde karşılaştıkları olaylarda gerekse yazılı ve görsel basında yer alan haberler aracılığıyla, kendi varlıklarını veya toplumun güvenliğini tehdit eder hale gelen saldırganlık ve şiddet eylemleriyle sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Yapılan çalışmalar, saldırganlık ve şiddet eylemlerinin her geçen gün arttığını ve bu eylemlere girişenlerin yaş oranlarının hızla düştüğünü göstermektedir. Günümüzde bu gelişmeler, hukuk, sosyoloji, psikoloji, tıp gibi farklı bilimler tarafından ele alınıp incelenen saldırganlık kavramının, değişik açılardan ele alınmasının yanı sıra dikkatlerin artık tedavi edici hizmetler kadar önleyicilik hizmetleri üzerine de yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu çerçevede erken tanı çalışmaları kapsamında kişilik, yakın çevre, aile, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar yeniden tanımlanmaya başlamıştır.

Konunun yaygınlığı ve birçok disiplin tarafından değişik boyutlarda ele alınmış olması, saldırganlığın tanımına ve nedenlerine ilişkin farklı açıklamaların yapılmasına yol açmıştır. En genel anlamda “saldırganlık”; bir hedefe yönelik olarak gerçekleştirilen, sonucunda hasar, yaralanma ya da ölüme neden olan şiddet içeren, bireylerin ve toplumun güvenliğini tehdit eden eylemler olarak tanımlanabilir. Saldırganlıkla bir arada en sık ele alınan kavramlar arasında: şiddet, zorbalık, tahripçilik, düşmanlık ve kızgınlık-öfke gelmektedir. *Şiddet* kavramı; fiziksel saldırıyı da içeren, olumsuz duyguların yoğun olarak yer aldığı durumlar olarak tanımlanabilir. *Zorbalık ise*; kasıtlı olarak yapılan, kurbanın kendini savunamadığı, sürekliliği olan ve aşağılanmayı içeren eylemlerdir. Bir diğer kavram olarak *tahripçilik (vandalizm)*; kişinin hiç tanımadığı bireylere ya da kamu mallarına yönelik olarak gerçekleştirdiği zarar verici davranışlardır. DeMore, Baron ve Fisher’e (1988) göre, bir saldırganlık türü olarak nitelendirilebilecek tahripçilik, değişik görünümle ortaya çıkabilir. *Açgözlü, taktik/ideolojik, kinci, oyunsu ve kötü niyetli tahripçilik* olarak nitelikleri birbirinden farklı beş tür tahripçilikten söz edilmektedir (Akt: Öğülmüş, 1993: 588).

Son olarak saldırganlıkla birlikte sıklıkla ele alınan bir diğer konu da *düşmanlık ve kızgınlık-öfke*’dir. Bu kavramlar engellenmeler sonucunda ortaya çıkan saldırganlığın, duygusal yönünü ifade eden durumlar olarak açıklanabilmektedir.

Saldırganlığın Farklı Sınıflandırmaları

İlgili literatür incelendiğinde saldırganlığın farklı sınıflamalarının yapıldığı görülmektedir. En genel sınıflandırmalar arasında saldırganlık türleri; *dolaylı-dolaysız, aktif-pasif, sözel-fiziksel, planlı-plansız ve bireyin kendine ya da başkasına yönelttiği saldırganlık* şeklinde yer almaktadır (Atamer ve Oral, 2004:47; Korkut, 2004:321).

Psikanalitik yaklaşım saldırganlığı; doğuştan gelen, psişik enerjinin kaçınılmaz olarak dışa vurumu olarak nitelendirmektedir. Lorenz, (Atamer ve Oral, 2004:44), insanların saldırgan olduğu için saldırganca davrandıklarını söylerken Freud saldırganlığı engellemelere tepki olarak açıklamaktadır. Reddedici ve kısıtlayıcı davranışlar birey tarafından “engelleyici” olarak algılanırlar. Engellenme ise bireylerde, kızgınlık, öfke ve düşmanlık duygusunun ortaya çıkmasına ve bunun sonucunda da saldırganca davranışların sergilenmesine neden olmaktadır.

Davranışçı yaklaşım saldırganlığı; öğrenme prensiplerine göre açıklayarak yanlış öğrenme deneyimlerinden söz eder. Ödül ve ceza mekanizmalarının davranışın kazandırılmasında ya da değiştirilmesinde önemli olduğunu vurgular. Bilişsel süreçlerin yer aldığı sosyal öğrenme (modele dayalı öğrenme) prensiplerine göre saldırgan davranışın ortaya çıkmasında bazı faktörler önemlidir. Söz konusu faktörler: model alınan kişinin ya da davranışın izlenmesini içeren *gözlem*, izlenen davranışa dikkatin yoğunlaştırılması ve olası sonuçların görülerek hafızada kodlanması anlamına gelen *dikkat*, gözlenen davranışın eyleme dökülerek taklit edilmesi, uygulanması olan *motor tekrar*, davranış sonrasında duyulan haz ve çevrenin verdiği onay, ödül veya teşvikten oluşan *pekiştirme*’dir.

Gözleme dayalı öğrenme sürecinde, birey çevrenin yeni davranışın kazanılmasında verdiği tepkilere de dikkatini yoğunlaştırmaktadır. Eğer yeni davranış yakın çevre tarafından onaylanıp, desteklenirse birey taklit ettiği bu yeni davranışı sürdürmek için gerekli olumlu geribildirim almış olacaktır. Ters bir durumda ise, eğer çevre yeni davranışa olumsuz geribildirim vererek, eleştiri, kınama ya da ceza yöneltiyorsa bu durum söz konusu davranışın kazanılmasına ket vuracaktır.

Saldırganlığın Ortaya Çıkmasını Etkileyen Faktörler

Saldırganlığın ortaya çıkmasını etkileyen faktörler arasında kişilik, zeka, yakın çevre (aile, okul, akran grubu, ekonomik ve kültürel çevre) özelliklerini saymak mümkündür.

*Kişilik özellikleri, saldırganlığa ilişkin kişisel yatkınlık, anti-sosyal kişilik özelliği sergilemek, şizofreni, psikopati, paranoid bozukluklar vb. sahip olmak,

*Zeka düzeyinin sınır veya altı durumunda olması, algı, idrak, muhakeme bozukluklarının görülmesi,

*Yakın çevre, aile, okul, akran grubu, ekonomik ve kültürel çevre özelliklerinin elverişsiz olması, olumsuz öğrenme deneyimlerine ve yetersiz iletişim ve etkileşim ortamında bulunulması önemli risk faktörleri olarak düşünülebilir.

Kashani, Jones, Bumby ve Thomas (1999), yaptıkları çalışmada, gençleri şiddet sergilemeye iten nedenleri “psiko-sosyal risk faktörleri” başlığı altında toplamışlardır. Bu başlık altında bireysel özellikler, aileye ilişkin özellikler, akran çev-

resi, okul ve toplum-kültür değişkenlerini ele almışlardır. Her bir özelliğin birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağını ve bu değişkenlerin birbiriyle iç etki-leşime sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Saldırganlık ve şiddet içeren eylemleri sıklıkla sergileyen ve bu tür eylemleri yakın çevresinde gözlemleyen gençlerde suça eğilim ya da diğer bir ifadeyle suç işleme potansiyelinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Suçlu gençler üzerinde yapılan araştırma bulguları bu görüşü destekler niteliktedir. Suç işleyen gençlerin genel özellikleri incelendiğinde (Yavuzer, 1990; Baltaş, 2000:238):

* Saldırganlığa ilişkin *kişisel* yatkınlığa sahip oldukları, anti-sosyal kişilik özelliği sergiledikleri, şizofreni, psikopati, paranoid bozukluklara normal popülasyondaki deneklere göre daha fazla sahip oldukları, impulsif davranışlar sergiledikleri, cezalandırılmaya karşı duyarsız kaldıkları, vicdan gelişimlerinin zayıf ve kaygı düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

* *Zeka* düzeyinin sınır veya altı durumunda olduğu, algı, idrak, bellek ve muhakeme bozukluklarının ve uyum yeteneklerinin düşük olduğu, akademik geçmişlerinin başarısızlıklarla dolu olduğu, okuldan kaçma davranışı ve okulda disiplin cezasına çok sık rastlandığı görülmektedir. Reinke ve Herman'e (2002:551) göre; okulda saldırganca davranışları sergileyen çocuklar, dikkat dağınıklığı, davranım bozuklukları, okulu erken dönemde bırakmak gibi sorunları da yaşamaktadırlar.

* Yakın çevre, aile, akran grubu, ekonomik ve kültürel çevre özellikleri açısından ise yetersiz ve elverişsiz şartlara sahip oldukları görülmektedir. Olumsuz ve yetersiz aile içi ilişkiler, hatalı ebeveyn tutumları, baskı ve otoriteye dayalı, fizik şiddet içeren ceza anlayışının yer aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar saldırgan eylemlere girişen gençlerin ailelerinde disiplin aracı olarak %75 oranında dayaağ yer verildiğini göstermektedir. Saldırgan bireylerin, ailelerinde olumsuz öğrenme deneyimlerinin, sağlıksız iletişim ve etkileşim ortamının bulunduğu görülmektedir. Yakın grup (akran) ilişkileri, incelendiğinde suçlu akran oranının çok yüksek olduğu (%75), suçlu aile bireylerinin bulunduğu (%54) ve ekonomik ve kültürel açıdan elverişsiz çevrede yaşamının, psikolojik ve sosyal açıdan risk faktörlerini oluşturduğu bilinmektedir.

Saldırganlık ve şiddet için risk etmeni olarak düşünülen bazı değişkenler arasında; öğrenme problemleri, düşük akademik başarı, tutarsız disiplin, ana babanın saldırgan davranışları, kötü muamele, aile içi şiddet, sert ve cezalandırıcı çocuk yetiştirme, boşanmış aileden gelme, ilaç ya da madde kullanımı, ekonomik yetersizlikler, sosyal ilişki yetersizliği, zayıf duygusal ve zihinsel gelişim, empati eksikliği, zor mizaç özelliği ve yabancılaşma hissi sayılabilir (Korkut, 2004:328-329).

Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında ebeveynin çocuğuna yönelik tutumları önemlidir. Doğuştan gelen dürtüler veya öğrenme deneyimlerindeki başarısız-

lığın sonucunda ortaya çıkan saldırganlık ve şiddet içeren eylemler, ebeveynin çocuğuna yönelik tutumuna bağlı olarak olumlu ya da olumsuz yönde kendini gösterebilir.

Saldırganlığın Oluşumunda Ebeveyn Tutumunun Yeri

Bireyin gelişimi, toplumla kaynaşması ve karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmede içinde yaşadığı sosyal destek ağının önemi büyüktür. Özellikle aile bireyleri başta olmak üzere yakın çevrenin bireye dönük tutumları bu noktada oldukça önem kazanmaktadır.

Allport tutumu; yaşantılar sonucu oluşan, ilgili olduğu tüm nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu olarak tanımlar. Horne'a (1985) göre tutum, tutarlı olarak belli bir objenin lehinde ya da aleyhinde davranmaya ilişkin öğrenilmiş bir yatkınlıktır. Yapılan tanımlara genel olarak bakıldığında, bir uyarıcıya tepkide bulunmaya ilişkin eğilim, tutumların yaşantılar yoluyla öğrenilmiş ve nispeten kalıcı oldukları, olumlu veya olumsuz davranışlarla sonuçlandığı görülmektedir (Akt: Küçüker, 1997:19).

Kuramcılar tutumların duyu,düşünce ve davranış olmak üzere üç ögesinin olduğunu öne sürmektedirler. *Duyuşsal öge*; kişinin tutum nesnesine yönelik olumlu ve olumsuz duygularını, *Bilişsel öge*; tutum nesnesine dönük bilgi, inançları ve *davranışsal öge* de tutum nesnesine ilişkin davranışsal niyetini ya da eylemlerini ifade etmektedir. Söz konusu öğeler karmaşık bir yapıya sahip olup zaman zaman birbiriyle tutarlı ya da tutarsız olabilmektedirler. Tutarsızlık söz konusu olduğunda bu tür tutumların dengesiz, yerleşmemiş ve değişmeye açık olduğu düşünülebilir. Erken yaşlarda öğrenilen tutumlar yeni yaşantı ve öğrenmeler sonucu değişebilirken, ilerleyen yıllarda önemli yaşantı ve olaylar olmadığı sürece tutumların durağan hale geldikleri ve kolayca değişmedikleri görülebilmektedir (Küçüker, 1997:19)

Yavuzer'e (1990) göre, anne babaların tutum ve değerleri, çocuklarının diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama bakış açılarının temelini oluşturmada etkili olabilmektedir. Anne-baba, çocuğun kişiliğinin oluşumunda temel rolü olan özdeşim modelleridir. Çocuk bu özdeşim modellerini kendine örnek alır ve adeta onların yaşam biçimlerini taklit yoluyla öğrenir.

Anne babalar çocukları için model olma işlevi görürler. Sözcükleri ve davranışları yoluyla çocuklarına kurallar ve uygun davranışlar hakkında bilgi sağlarlar. Çoğu zaman çocukların tutumları, tutum nesnesiyle doğrudan karşılaşmadan anne babanın o nesneye dönük sözcük ya da davranışlarından etkilenecek biçimlenebilmektedir (Küçüker, 1997:22).

Aile yapılarının, ailedeki bireylerin birbirleriyle olan ilişkisini ve iletişimini

etkilediği bilinmektedir. Aynı zamanda aile yapısı anne babanın tutum ve davranışlarına da yön vermekte ve aile içinde çocuğun pozisyonunu da tayin etmektedir (Kulaksızoğlu, 1985:23).

Aile çocuğun duygusal, fiziksel, sosyal gereksinimlerini karşılarken onun sağlıklı gelişimi için uygun ortamı sağlayabilmelidir. Ebeveynin, çocuklarının bu gereksinimlerini karşılamada sergiledikleri farklı tutumları belirlemek, çocuğun psiko-sosyal gelişimini anlamada önemlidir. Shorkey, McRoy ve Armendariz'e (1985) göre ebeveynlerin problem çözme becerilerine bağlı olarak çocuklarına uyguladıkları cezaların yoğunluğunda farklılıklar görülmektedir (Akt: Çam, 1999:24).

Aile her bir bireyin birbirini etkilediği, evlilik ilişkisini, ebeveyn – çocuk ilişkisini ve kardeşler arası ilişkiyi içeren sosyal sistem olarak düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında aile içinde üyelerin birbirlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışları sosyal destek sistemi olarak önem kazanmaktadır. Ailedeki iletişim ve etkileşim kalıpları söz konusu olduğunda bu örüntüler için uygun zemin hazırlayan aile üyelerinin, birbirlerine dönük tutumları da dikkati çeken bir diğer unsur olarak düşünülmelidir.

Aile, çocuğun yetişkin yaşamına ön hazırlığın yapıldığı yer olarak düşünüldüğünde; bu ortamdaki ilişkiler ağının, deneyimlerin, değer ve beklentilerin ne derece önemli olduğu görülecektir. Çocuğun ilk karşılaştığı sosyal sistem olan aile, yaşam döngüsü içinde beklenen ve beklenmeyen bir çok stres içeren ve çözüm bekleyen problemlerle yüz yüze kalabilmektedir. Bu problemlerle etkin şekilde başa çıkmak ebeveyni birey olarak güçlendirip bireysel farkındalığını arttırdığı gibi çocuğun özgüvenli, uyumlu ve sağlıklı bir kişi olarak yetişmesine imkan verecek aile içi iklimini sağlamada ve çocuk yetiştirme tutumlarını oluşturmada önemlidir. Özellikle yetişkin rollerini sergileyen kişi olarak çocuğuna model olduğu düşünüldüğünde ebeveynin, çocuk yetiştirme tutumlarının, alışkanlıklarının, düşünme stillerinin, karar verme, problem çözme, karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmede kullandığı stratejilerin önem taşıdığı görülmektedir.

Bandura'ya göre ileri sosyal davranış modeli olan yetişkinler, çocuğun ileri sosyal olma isteklerini etkilemektedirler. Yetişkinler tarafından doğru ya da yanlış yapılan bir çok davranışlar çocuklar tarafından model alınmakta taklit edilmektedir (Dinçer, 1995:22). Problem çözme becerisi sayesinde çocuğun; yeteneklerine güvenerek yaratıcılığını ortaya koyması, başkalarının fikirlerine açık olması, yaşamsal problemlere karşı daha meraklı, çevresindeki problemlere daha duyarlı, özgün fikirler geliştirmede daha yetenekli, eleştirel düşünmesi ve karar verme yeteneğini geliştirmesi sağlanabilir (Terzi, 2000:13). Bu nedenle yetişkin modeli olarak, ebeveynin problem çözme becerisine sahip olup olmaması ve bu beceriyi nasıl kullandığı önemlidir.

Anne –baba ve çocuk üçgeninde tarafların duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarmaları ve başarılı diyalog kurabilmeleri halinde problemlerine çözüm bulmaları mümkündür. İletişimin kurulamaması, duyguların bastırılması ve problemlerin çözülmemesi demek anlamına gelir ki böyle bir aile ortamı psikopedagojik açıdan sağlıksızdır (Yavuzer, 1990:107-108).

Ebeveynler çocuklarına kültürel değerleri ve kuralları öğreten temel kaynaklardır. Bütün ebeveynler şu veya bu şekilde çocuklarını sosyalleştirmek için çaba gösterirler, fakat ebeveynlerin sosyalleştirme yöntemleri arasında farklılık olabilmektedir (Yılmaz, 1999:100).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum, inanç, davranış ve beklentileri olarak tanımlanan çocuk yetiştirme stilleri (parenting styles) her kültürde çocukların sosyalleşme süreçlerini açıklayan temel dinamik olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de, çocuk yetiştirme stilleri ana baba tutumu olarak ele alınmış ve farklı yöntem ve ölçekler kullanılarak ebeveyn davranış ve tutumunun genellikle gençler tarafından nasıl algılandığı ve tutum ve davranışların onlar üzerindeki etkileri incelenmiştir (Sümer ve Güngör, 1999:36).

Yörükoğlu (1978) disiplin açısından ebeveyn tutumlarını “sıkı tutum, gevşek tutum ve tutarsız tutum” olarak üç’e ayırmaktadır. Kuzgun (1973), Abacı (1986), Güneysu (1986) ve Erkan (1993) ana baba tutumlarını çocuk ve gençlerin kişilik özellikleri üzerindeki etkisini araştırırken genellikle “demokratik, otoriter ve ilgisiz tutum”lar üzerinde yoğunlaştıkları görülmüştür. Devereux ve arkadaşları (1969), ana baba tutumlarını değerlendirmek için geliştirdikleri ölçekte (The Parent Practices Questionnaire) “destekleyen, aşırı istekleri olan veya ısrarcı, denetleyen ve cezalandıran” olmak üzere dört ana başlıkta ana baba tutumlarını toplamışlardır (Akt: Akbağ, 1994:29-31).

Kulaksızoğlu’na (1998) göre; çocuğa yetiştirme tutumu toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar göstermektedir. Denilebilir ki ne kadar çok ana- baba varsa o kadar çok çocuk yetiştirme biçimi vardır. Ayrıca anne baba da çocuklarına karşı farklı yetiştirme davranışları içinde bulunabilirler. Tüm bu farklı yetiştirme biçimlerinin ortak ve ağır basan taraflarını ele alarak onları gruplandırmak mümkündür. Bu gruplama genel hatları ile tutum biçimlerini sınıflandırmaktır ve bu tür ayrımlar görecelidir (Kulaksızoğlu, 1998:102-103).

Farklı Ebeveyn Tutumları

Anne babaların çocuk yetiştirme biçimleri üç grupta toplanmaktadır. Bunlar (Kulaksızoğlu, 1998:103-106):

1. Eşitlikçi ve Demokratik Anne Baba Tutumu: Bu tür tutuma sahip olan ebeveyn çocuğunu ayrı bir kişi olarak kabul eder ve ona değer verir. Bağımsız kişi-

lik geliştirmesini teşvik eder. Çocuğun gelişim özelliklerine uygun davranır. Çocuğun biricik, kendine özgü olduğunu bilir. Kendini gerçekleştirmesine izin verir. Koşulsuz sevgi gösterir. Ailede katı kurallar yoktur esnek davranılır. Başarı-sızlığı cezalandırmak yerine başarı ödüllendirilir. Bedensel ceza uygulanmaz.

2. *Aşırı Koruyucu ve Müdahaleci Ana Baba Tutumu:* Bu tutumu sergileyen anne babalar müdahalecidir ve aşırı himayecidir. Kararlar anne babalar tarafından alınır. Girişimcilik ve bağımsızlık yoktur. Anne baba çocuğu için her türlü fedakarlığı yapar. Bireyselleşme çabaları engellenir. Çocuklar ana- babanın uzantısı olarak görülebilir. Bu tür tutuma maruz kalan çocuklar özgüveni zayıf, sorumluluktan çekinen kişiler olabilirler.

3. *Aşırı Otoriter ve Baskıcı Ana Baba Tutumu:* Bu tutuma sahip ebeveyne göre itaat esastır. Hakimiyet anne babadadır. Çocuğun tavırlarına standart konulmaktadır. Ailede iletişim tek yönlüdür. Fiziksel cezaya başvurulur. Cezalandırma korkusu vardır. Duygu ve düşünceler bastırılır. Fizik ceza pasif saldırganlığa neden olmaktadır. Korku ve kızgınlık duyguları egemendir. Ebeveyn duygusal açıdan katıdır ve esnek düşünmemektedir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar; korkak, boyun eğen, otoriteden çekinen, kendinden istenilenden fazlasını yerine getiren, otorite kalktığında isyankar, güçsüzler karşısında saldırgan kişiler olabilirler.

Ana-baba tutumlarının en belirgin iki özelliği “duygusal ilişki boyutu” ve “denetim boyutudur”. “*Duygusal ilişki boyutu*” incelendiğinde, bu boyutun çocuğu merkez alan kabul edici tutumdan, reddedici tutuma kadar uzanan bir yelpaze içinde farklılaştığı görülür. Aynı şekilde “*denetim boyutu*” da, kısıtlayıcı tutumdan hoşgörülü tutuma kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Yavuzer, 1990:116). Yine Yavuzer’e (1995:57-58) göre ana-babanın çocuğuna dönük *destekleyici* ve *denetleyici* yaklaşımı söz konusudur. *Destekleyici yaklaşım*; çocuğa yakın ilgi göstermek, sözle veya dokunarak sevgi belirtmek, onunla ortak faaliyetlerde bulunmak gibi çocuğun benliğini onaylayan davranışları içermektedir. *Denetleyici yaklaşım* ise; anne babaların çocuğun tutum ve davranışını değiştirme amacı taşıdığı yaklaşım biçimidir. Denetleyici yaklaşım fizik şiddeti içerebileceği gibi, sevgiyi esirgemek, küsmek, aşağılamak şeklinde de olabilmektedir.

Çocuk yetiştirme tutumları üzerinde yapılan çalışmalara öncülük etmesi açısından Baumrind tarafından yapılan sınıflama oldukça önem kazanmaktadır. Yine literatür incelendiğinde, Maccoby ve Martin tarafından geliştirilen “İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli”ne, ana baba stillerini açıklamak için sıklıkla başvurulduğu ve bu modelin bir çok çalışmaya kaynaklık ettiği görülmektedir (Holden, 1997).

D. Baumrind (1996), ana baba stiline ilişkin üç boyut belirlemiştir. Bunlar (Baumrind,1996; Sümer ve Güngör ,1999; Yılmaz ,1999; Gunnoe, Hetherington

ve Reiss,1999; Lai ve McBride-Chang, 2001; Neal ve Frick-Horbury, 2001; Gonzalez, Greenwood ve WenHsu, 2001; Cardinal ve D'Allura, 2001; Warash ve Markstrom, 2001):

1. Otoriter,
2. Açıklayıcı /otoriter (Demokratik) ,
3. İzin verici ebeveyn stilleridir.

Yukarıda ifade edilen üç ebeveyn stilinden açıklayıcı/otoriter (demokratik) stil 1966 yılında Baumrind tarafından öne sürülmüştür. Çalışmaların yapıldığı dönemde geleneksel görüşü,savunanlar tarafından otoriter yaklaşım, modern görüşü savunanlar tarafından da izin verici yaklaşım benimsenmektedir. Baumrind, “ebeveyn merkezli” ve “çocuk merkezli” olarak adlandırdığı birbirine tamamen zıt bu iki farklı yaklaşım arasında dengeyi sağlayacak üçüncü bir ebeveyn stili olarak açıklayıcı/otoriter stil üzerinde çalışmıştır. Bu modelde dikkati çeken kavramlar, sorumluluk, çocuğun ihtiyaçlarına gösterilen duyarlılık, talepkarlık, çocuğa ilişkin beklenti düzeyi, yakınlık, açık iletişim, bağlılık düzeyi, kontrol ve uygulanan disiplin biçimidir (Baumrind, 1996).

1. *Otoriter ebeveyn stilinde*; ebeveyn tarafından katı bir yaklaşım sergilenir, çocuğa açıklama yapılmaz, mutlak itaat ve saygı beklenir, otorite figürüne bağımlılık önemsendir. Ailede iletişim kanalları kapalıdır, destek ve sevgi yoktur ve çocuğun istekleri önemsenmemektedir. Çocuğun davranışları üzerinde anne babanın kontrolü fazladır, çocuktan olgunluk beklentisi yüksektir. Bu ebeveyn stili daha çok anne babanın taleplerini dikkate aldığından “ebeveyn merkezli” yaklaşım olarak düşünülebilir. Anne baba çocuğu için her ortamda ve her koşulda söz sahibi olduğunu vurgular. Cezalandırma eğilimi yüksektir ve sıklıkla fizik cezaya başvurulmaktadır. Engelleyici bir müdahale söz konusudur.

2. *Açıklayıcı /otoriter (Demokratik) ebeveyn stilinde*; Çocuğa kurallar açıklanır ve gerektiğinde tartışılır, ödül kullanılır, sevgi ve ilgi gösterilir, özerklik sağlanır, davranışın sorumluluğu çocuğa verilir. Konulan kurallar ile ilgili açıklamalar yapılarak davranışının sonucunda karşılaşabileceği durumlar hakkında bilgi verilir. Çocuğun beklenti ve istekler gözetilmektedir. Çocuğun davranışları üzerinde ebeveynin kontrolü vardır. Ancak bu katı ve gerçekçi olmayan bir kontrol değildir. Çocuktan olgunluk beklentisi yüksektir. Aile üyeleri birbirine karşı ilgili, sabırlı ve duyarlıdır. Ebeveyn çocuğuna karşı hem sorumluluk sahibi hem de çocuğuna dönük beklenti düzeyi yüksek olan kişidir. Çocuğun kişisel gelişimi önemsendir. İki uçta yer alan otoriter ve izin verici ebeveyn stilleri arasında ne “ebeveyn merkezli” ne de “çocuk merkezli” olmayan dengeyi sağlayan bir yaklaşımı içermektedir. Bu yaklaşım biçiminde ebeveyn çocuğa destekleyici bir ortam sunmaya çalışır.

3. *İzin verici ebeveyn stilinde*; ilgi ve denetim yoktur. Çocukla ebeveyn arasındaki duygusal bağ zayıftır. Kontrol ya yok ya da azdır. Nadiren ceza verilir. Çocuktan olgunluk beklentisi düşüktür. Çocuk kendi kararlarını kendi verir. Aile üyeleri arasında iletişim kanalları açıktır ancak ihmale varan bir hoşgörü söz konusudur. “Çocuk merkezli” yaklaşım olarak da adlandırılabilir. Çocuğa karşı sorumluluklarını göz ardı etmeyen ancak çocuktan beklentinin olmadığı bir tutum söz konusudur. Disiplin konusunda dengesiz, tutarsız ve kararsız yaklaşım sergilenmektedir.

Söz konusu modele göre ebeveynliği tanımlayan iki temel boyut bulunmaktadır. Baumrind ve Coopersmith tarafından yapılan çalışmalarda öne sürülen *birinci boyut*; yakınlık, bakım, kabul veya sorumluluğu içermektedir. Bu boyutta yer alan özellikler çocuğa karşı kullanılış ve gösteriliş biçimine göre farklı sonuçları doğurabilmektedir. Örneğin, ebeveyn çocuğuyla duygu ve heyecanlarını paylaşması, yakınlık kurması, empatik olabileceği gibi, ihmalkar, mesafeli ve uzak durmasıyla da olumsuz sonuçlara yol açabilir. *İkinci boyutta* ise, çocuğun bakımıyla ilgilenen kişinin çocuğa dönük talepkarlığı, kontrolü, müdahaleciliği yer almaktadır. Bu boyutta da iki farklı sonuç ortaya çıkabilmektedir. Özellikler olumlu yönde kullanıldığında empatik, çocuğun gelişim dönemi özelliklerine uygun beklenti düzeyi, olumlu duygusal ilişkiler kurulabilmektedir. Ancak bu özellikler olumsuz açıdan değerlendirildiğinde; müdahaleci, beklenti düzeyi yüksek, ceza anlayışına dayalı bir ebeveyn- çocuk ilişkisi ortaya çıkmaktadır (Baumrind, 1996; Holden, 1997; Herz ve Gullone, 1999; Lai ve Salili, 1999).

Yılmaz’a (1999:104) göre, Baumrind’in yaptığı çalışmalarda, ana baba stilleri açısından bakıldığında *otoriter* ebeveyni olan çocukların, mutsuz, ilişkilerinde kaygılı, güvensiz, çekingen, isteksiz, kendini iyi ifade edemeyen, saldırganlık eğilimi yüksek olduğu görülmüştür. Neal ve Frick-Horbury’ye (2001) göre, otoriter ebeveyni sahip çocuklar endişeli, kızgın, saldırgan, düşük benlik saygısına sahip ve bağlanma stillerinde de kaçınmalı bağlanma stillerini sergilemektedirler. Ebeveyni tarafından her davranışı eleştirilen, kısıtlanan ve reddedilen çocukların genellikle bu türden davranış biçimlerine sahip oldukları yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir (Lai ve Salili, 1999).

İzin verici ebeveyni olan çocukların ise, olgun davranmadıkları, dürtülerini kontrol edemedikleri ve bağımlı oldukları görülmüştür. Neal ve Frick-Horbury’ye (2001) göre, bu tip çocuklarda özgüven eksikliği ve girişimcilik konusunda yetersizlik bulunmaktadır. Gonzalez, Greenwood ve WenHsu’ya (2001) göre, bu tür ailelerden gelen çocuklar yüksek motivasyona sahip olsalar bile kırıklık karşısındaki tolerans düzeyleri ve güçlükler karşısında direnci düşük olmaktadır.

üzere çift yönlü olarak işlemektedir. Çocuğa karşı duyarlık, kabul, talep ve kontrol düzeyleri yüksektir.

3. *İzin verici / şımartan ebeveyn stilinde*; sevgi ve ilgi düzeyi çok yüksek olmasına rağmen denetim ve kontrol çok düşüktür. Aşırı kabul edici bir yaklaşım söz konusudur. Çocuğa duyarlı ve kabul edici davranılırken talep ve kontrol mekanizması son derece düşük tutulmaktadır. Aile içinde cezaya başvurulmamaktadır.

4. *İzin verici/ ihmalkar ebeveyn stili*; denetim yoktur. Çocuğa sevgi, ilgi, yakınlık gösterilmemektedir. İhtiyaçlarına ilgisiz kalınmaktadır. Hem duyarlık ve kabul hem de talep ve kontrol mekanizmaları düşüktür. Çocuğa ilişkin açık ihmali söz konusudur.

Yapılan çalışmalar çocuk yetiştirme tutumlarının, ailenin içinde bulunduğu ortam ve çocukların bireysel farklılıklarından etkilendiğini ancak çocuk yetiştirmeye ilişkin değerler, ahlaki ilkeler ve tutumların görece durağan olduğunu göstermektedir. Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts ve Dornbusch (1994), çocuk yetiştirme stillerinin farklı kişilik özellikleriyle ve kişiler arası davranış örüntüleriyle ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Gerek Türkiye’de gerekse Batı ülkelerinde gerçekleştirilen bir çok çalışmada “açıklayıcı/otoriter” ebeveynlere sahip olan çocuk ve gençlerin, özsaygı, atılganlık, sosyal gelişim, akademik başarı, kendine yetme ve özdenetim algısı açısından, “otoriter” ve “izin verici” ebeveynlere sahip yaşlılarına göre daha yüksek düzeyde bulunmaktadırlar (Akt: Sümer ve Güngör, 1999:38).

Diñer’e (1995) göre Hoffman yaptığı çalışmada, ailelerin sık sık tümevarımsal disiplin tekniklerinin ahlaki gelişmeyi artırdığını ortaya koymuştur. Bu aileler çocuklarına uyguladıkları disiplin hakkında sebepler ve açıklamalar vermektedirler. Çocuklarının istenmeyen davranışlarının zararlı sonuçlarını ortaya koymaktadırlar. Ayrıca sevgilerini sık sık ve serbestçe ifade etmektedirler. Diğer taraftan çocuklarını fiziksel olarak cezalandıran bazı ayrıcalıklardan onları mahrum ederek disiplin uygulamaya çalışan ailelerin çocuklarının diğer aile çocuklarına göre daha az yardımsever, cömert ve sempatik oldukları da bulunmuştur.

Yavuzer’e (1990:121; 1986:64-66) göre ideal ana-babayı tanımlamak zor olmakla beraber başarılı ana-baba çocuk ilişkisinin koşulları arasında; ana-babanın çocuğunu sevmesi, ona güvenmesi, kendine has özellikleri olan bir birey olarak kabul etmesi, çocuğa yönelttiği davranışlarında dengeli, tutarlı ve kararlı olması, ihtiyaçlarına uygun yanıtlar vermesi, gelişim özelliklerine göre çocuğunu tanıması ve gelişimine uygun beklenti düzeyine sahip olması, destek, cesaret ve girişimde bulunma fırsatı vermesi, özgüven ve otonomi kazanmasına olanak sağlaması, sorumluluk duygusunun gelişimine izin vermesi, esnek bir tutum içinde çocuğa yaklaşarak çocuğunun iç disiplini kazanmasını ve kendi sınırlarını belirleme-

sine imkan sağlaması sayılabilir. İstenilen davranışın kazanılmasında ebeveyn öncelikle kendi içinde barışık, dengeli ve huzurlu birer birey ve sağlıklı birer özdeşim modeli olmalıdırlar.

Ebeveyn Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Ebeveyn- çocuk ilişkisini konu edinmiş pek çok araştırma bulgusu, ebeveynin çocuğuna ilişkin tutumunun, davranışlarının ve ebeveynliğe ilişkin algılarının içinde yaşanan kültür ve toplum tarafından biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Kültüre özgü değer, inanç ve idealler kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Herz ve Gullone'a (1999) göre, bireyselliği ön plana çıkaran kültürlerde; ebeveynin daha geri planda kalarak ailelerin "çocuk merkezli" bir yaklaşımı benimsediği, daha az kontrol ve disiplinler bir tutumun sergilendiği görülmektedir. Yine bireyselliğin önemsendiği kültürlerde, bağımsızlık, girişimcilik, kişisel başarı ve yeterliliğin desteklenmesi yapılan araştırma bulgularında görülmektedir. Toplumsallığı ön plana çıkaran kültürlerde ise bağlılık, disiplin, otoriteye saygı ve kontrol mekanizmalarının daha güçlü olduğu, çocuğun yetiştirilmesinde ebeveynin rolünün daha baskın olduğu, ebeveynin kısıtlayıcı, müdahaleci ve baskıcı olabildiği görülmektedir.

Gonzalez, Greenwood ve WenHsu'ya (2001) göre de, ebeveyn tutumlarını etkileyen faktörlerin başında, içinde bulunulan kültüre ait özellikler gelmektedir. Özellikle ebeveynin tutum ve davranışları, kültürel yapı, etnik özellikler ve sosyo-ekonomik düzey tarafından belirlenebilmektedir. Gunnoe, Hetherington ve Reiss'e (1999) göre, ailenin sahip olduğu yaşam standartları, değerleri, çocuk yetiştirmedeki amaçları, inançları ve inançlarını yaşama biçimi ve yoğunluğu ebeveynini çocuğuna ilişkin davranışlarını etkilemektedir.

Güngörmüş'e (1990:229) göre; ailede bireylere düşen roller, içinde buldukları toplumun yapısından ve geleneklerinden etkilenir. Sürekli ve hızlı değişimin yaşandığı günümüz toplumlarında kültürel yapıdaki farklılık anne ve babalık rollerini de değişime zorlamaktadır.

Azınlıklar ve sosyo-ekonomik açıdan düşük gelir düzeyinden gelen ailelerle çalışan Medora, Wilson ve Larsson'a (2001) göre, ebeveynin çocuğuna dönük tutum ve davranışı kültürel normlar ve beklentiler tarafından fazlasıyla etkilenebilmektedir. Özellikle azınlık grupları için yaşam koşulları stresli, zor ve yetersiz olabilmektedir. Bu koşullar, ebeveyn – çocuk ilişkisine olumsuz yansımaktadır. İstismar ve ihmale uğrayan vak'a örneklerine azınlık ve düşük sosyo-ekonomik seviyeden gelen gruplarda sıklıkla rastlanmaktadır. Araştırmacılara göre, davranış problemleri, sosyal destek ağının yetersizliği, düşük gelir, eğitimsizlik, çok sayıda çocuğa sahip olma ve problemlili çocuğa sahip olma gibi nedenler de ebeveyn çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Kendi özelliklerini koruya-

rak yeni bir kültür içinde yaşamaya çalışmak uyum problemlerini ve beraberinde stresli bir yaşamı getirmektedir.

Türk ailesinde çocuğun ele alınış biçimini ortaya koyan önemli çalışmalardan biri de Kağıtçıbaşı (1987, 1993) tarafından yapılan “Çocuğun Değeri” adlı araştırmadır. Bu araştırma sonuçlarında, çocuğun ekonomik (maddi, faydacı) ve psikoloji değeri ön plana çıkmaktadır. Maddi değer, ekonomik kazanç ve gelecek güvencesini ifade etmektedir. Bulgulara göre, çocuktan beklenen, bağımlı olması, söz dinlemesidir. Erkek çocuk kız çocuğa tercih edilmektedir. Kız çocuklar kendilerinin değersiz olduğunu öğrenerek düşük benlik kavramı geliştirmektedirler. Kızların erkeklere göre daha koruyucu, baskılı, kontrol altında yetişmelerinden dolayı, tutucu, ezik, bağımlı, güvensiz, girişim gücü düşük olmaktadır. Bu araştırmada ailenin eğitim ve ekonomik özellikleri yükseldikçe çocuğa ait psikolojik değer de yükselmektedir (Akt: Akbağ, 1994:38).

Ebeveynin çocuğuna karşı yaklaşımını belirleyen bir başka faktörde ebeveynin çocuk yetiştirmeye ve çocuklara karşı olan düşünce, atıf ve inançlarıdır. Ayrıca ebeveynin kişilik özellikleri de çocuğuna dönük tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Metsapelto, Pulkkinen ve Poikkeus, 2001). Belsky (1984), ebeveynin tutumlarında belirleyici olan faktörler arasında: ebeveynin kişisel yeterliliğinin, psikolojik açıdan sağlıklı olup olmadığının, ebeveynliğe ilişkin deneyiminin ve kendi çocukluk deneyimlerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Akt: Bluestone, Tamis-Le Monda, 1999).

Yine ebeveyn tutumlarını ve ebeveynin çocuk yetiştirme uygulamalarını etkileyebilen faktörler arasında: ebeveynin eğitim düzeyi, yaşı, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullar, anne babaların ebeveynliğe duygusal, zihinsel ve sosyal açılarından hazır olup olmaması, ebeveyn olmadan önce ki dönemde eşler arası ilişkilerinin kalitesi, doğum sonrasında ebeveynlik rollerinde eşlerin birbirine destekleyip desteklememeleri, ebeveynlik konusunda zihinlerinde daha önceden oluşmuş şemalar ve evlilik ilişkilerinden duydukların tatmin ya da tatminsizlik sayılabilir. Demo ve Cox’a (2000) göre, ebeveynliği belirleyen faktörler arasında çocuğun genel gelişim özellikleri, cinsiyeti ve yaşı da önemli bir yer tutmaktadır. Lai ve Salili’ye (1999) göre de çocuğun bilişsel ve sosyal açıdan yeterli ya da yetersiz oluşu da ebeveynin çocuğa dönük davranışını etkileyebilmektedir.

Yavuzer’e (1990:115; 1987:138-139) göre; anne- baba çocuk ilişkisi, temelde anne ve babanın tutumlarına bağlıdır. Anne babanın çocuklarına dönük tutumlarının öğrenme ürünü oluştuğuna dikkat edilmelidir. Anne babanın beklentilerine uygun çocuğa sahip olup olmamaları, çocuklarının sayısı, cinsiyeti, çocuğun özellikleri, anne babanın çocukluklarında kendi anne babalarıyla olan deneyimleri, karı- koca arasındaki ilişkinin özellikleri ebeveyn tutumlarını etkileyen faktörler arasında sayılabilir.

İstenmeyen davranışın ortadan kaldırılmasında ebeveynin en sık başvurduğu disiplin yöntemleri arasında **ceza** gelmektedir. Fiziksel ceza ise en çok başvuru olan yoldur. Ceza, davranışı geçici bir süre için bastırabilir, durdurabilir ancak davranış **repertuarından** olumsuz davranışı çıkartmaz. Uygun koşullarda tekrar gündeme gelir. Olumsuz davranışın değiştirilmesinde uygulanacak disiplin yöntemleri ebeveyn tarafından dikkatli seçilmelidir. **Disiplin**, çocuğun vicdan gelişimini sağlayarak iç denetimini kazanmasıdır. Dolayısıyla ebeveynin dıştan denetim, baskı ve şiddet uygulaması davranışı değiştirmeyeceği gibi çocuğun saldırgan davranışlar sergileme konusunda duyarsızlaşmasına ve **ebeveynini model alarak şiddeti, kabul edilebilir bir yol olarak görmesine neden olabilir**. İlerleyen dönemde saldırganlığın çocuk tarafından iletişim yolu olarak algılanmasına ve gerektiğinde sorunları çözmek için bir araç olarak kullanılmasına yol açabilir.

Kaner (2001) tarafından, 843 ergen üzerinde yapılan bir araştırmada, ergenlerin anne babalarının, çocuklarının davranışlarını kontrol etmelerine ilişkin algılarının ve gençlerin suç kabul edilen davranışlarına ilişkin algılarının cinsiyete ve yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda şu bilgiler elde edilmiştir (Kaner, 2001:229-250):

1. Erkeklerin babayla birlikte etkinlikte bulunma, onunla yakın ilişki kurma ve ona sevgi ve güven hissetme gibi dolaylı, baba tarafından izlenme ve onun koyduğu ev kurallarına uyma gibi doğrudan denetimleri kızlara göre daha çok algılamışlardır. Kızlar ise, anne baba tarafından normların düzenlenmesi ve annelerle etkinlikte bulunma gibi denetimleri daha çok algılamışlardır.

2. Hem anne hem de babanın ergeni, doğrudan kontrolü dolaylı kontrolüne göre artan yaşla birlikte göreceli olarak azalmaktadır. Bu bilgi suç davranışıyla birlikte ele alındığında, anne babaların gençleri doğrudan kontrol etmelerinin azalmasıyla birlikte suç davranışında artış görülmektedir.

3. Kız ergenlerde daha çok anne ile erkeklerde ise daha çok baba ile sevgiye, güvene, yakınlığa, beraberliğe dayalı ilişkinin istenmeyen davranışı kestirmede önemli olduğu görülmüştür. Gençler anne babalarına bağlı oldukları ve onlar tarafından kontrol edildikleri zaman suçtan uzak kalmaktadırlar.

Sonuç

Ebeveyn tutumlarındaki farklılık, çocuk ve gençlerin yetişkin yaşamına hazırlanması sırasında farklı özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ebeveynin çocuğuna yüklediği anlam ve ebeveyn rolünün kendisi için taşıdığı değer çocuğuna yönelik tutumlarında da kendisini gösterecektir. Ebeveynin çocuk yetiştirmede özerkliğe, kontrol duygusuna olan inancı ile çocuğunu kabul ya da reddedişine göre ortaya birbirinden farklı tutumlar çıkacaktır.

Aşağıda yer alan birinci şekil, ebeveynin otonomi ve kontrol duygusu ile çocuğunu kabul ya da reddedişine göre sergileyeceği tutumları göstermektedir. İkinci şekil ise, bu tutumlara göre yetiştirilecek çocukların yetişkin yaşamlarında ortaya çıkabilecek özelliklerini göstermektedir.

Saldırganlık insanın doğasında var olan bir dürtüdür ancak bunu ortaya çıkarma biçimi bireyden bireye farklılık göstermektedir. Ebeveynin çocuk üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle ebeveynin çocuğuna yönelik tutumları, çocuğun saldırganlığı olumlu ya da olumsuz yollarla ifade etmesinde önemli rol oynamaktadır. Saldırganlık; ebeveynin çocuğuna yönelik tutumuna bağlı olarak olumlu ya da olumsuz yönde ortaya konabilir.

Şekil 1.

OTONOMİ	
*İlgisiz *İhmalkar *Paylaşmayan	*Demokratik *İşbirlikçi
REDDEDİCİ	KABULKAR
*Emredici *Otoriter	*Aşırı Koruyucu *Aşırı Hoşgörülü
KONTROL	

Şekil 2.

OTONOMİ	
Aşırı Saldırganlık Suça yönelik davranışlar	Aktif, bağımsız, sosyal, işbirlikçi Yaratıcı, sorumluluk alabilen Girişimci, özgüveni yüksek
REDDEDİCİ	KABULKAR
Nevrotik, sorumluluktan kaçış, kendine dönük saldırganlık uyum güçlüğü	Bağımlı, tavizkar, girişimden korkan
KONTROL	

Olumlu ebeveyn davranışı ve doğru yönlendirme ile saldırganlık dürtüsü; resim, müzik, spor vb alanlara yönlendirilerek toplum tarafından onaylanan, kabul gören biçime dönüşmesine neden olabileceği gibi reddedici, ilgisiz-kayıtsız veya aşırı baskıcı-otoriter bir anlayışı içeren hatalı ebeveyn davranışı ile sapan davranışa, antisosyal eğilimlere hatta suça da dönüşebilmektedir.

Unutulmamalıdır ki “mükemmel ana- babalık” yoktur, “yeterince iyi ana-babalık” vardır. Ebeveyn, çocuğunu çok iyi tanımalı, çocuğunun yeterli ve yetersiz olduğu alanları bilmeli ve başarı beklentisini çocuğunun potansiyeline göre ayarlayabilmelidir. Çocuğunun özelliklerine göre destekleyici, hoşgörülü, demokratik bir tutum içinde olmalıdır.

Sosyal kontrol kuramına göre; anne baba çocuğu üzerinde dolaylı ya da doğrudan kontrole sahiptir. Çocuk ile anne-baba arasında kurulan yakın ve sıcak ilişki ve olumlu bağlar çocuğu olumsuz akran ilişkilerinden koruduğu gibi suça yönelik sapan davranıştan da uzak tutacaktır. Böyle bir durum; risk faktörlerini en aza indireceğinden saldırganlık, şiddet veya suçluluk için önleyici bir niteliğe sahip olacaktır (Kaner, 2000:77-89).

Ebeveynin yukarıda sözü edilen nitelikleri sergileyebilmesi için ise, kendisiyle barışık, yaşamdan doyum sağlayabilen, iç ve dış dünyası ile dengeli, uyumlu ve tutarlı ilişkileri kurabilmesi ve bu ilişkileri sürdürebilmesi gerekmektedir. Yetişkin modeli olarak ana-babalar, çocuklarını yetişkin yaşamına hazırlarken sorunlarıyla etkili biçimde baş edebilen, güçlüklerin üstesinden gelebilen, etkili kararlar alıp bunları uygulayabilen, sağlıklı yetişkinler olabilmelidir. Etkili ebeveyn-çocuk ilişkisinin kurulması ve sürdürülmesi karşılıklı olarak emek, çaba, sabır ve zaman gerektirmektedir. Unutulmamalıdır ki davranış davranışı doğurmaktadır...

Kaynakça

- Akbağ, Müge, (1994), *Liseli Ergenlerin Ana Baba Tutumlarını Algulamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, İstanbul: M. Ü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Atamer, Aslı ve Oral, Gökhan, (2004), “Psikolojik Kuramlar ve Agresyon Üzerine Bir Derleme”, *Adli Psikiyatri Dergisi*, C:1, S:1, ss.43-58.
- Baltaş, Zuhale, (2000), *Sağlık Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baumrind, Diana, (1996), “The Discipline Controversy Revisited”, *Family Relations*, October, Vol.45, pp. 405-415.
- Bluestone, Cherly and Tamis-Le Monda, Catherine, (1999), “Correlates of Parenting Styles in Predominantly Working and Middle Class African American Mothers”, *Journal of Marriage & Family*, November, Vol.61, pp.881-894.

- Cardinal, Gina and D'Allura, Tana, (2001), "Parenting Styles and Self-Esteem: A Study of Young Adults with Visual Impairments", *Journal of Visual Impairment & Blindness*, May, Vol.95, pp.61-272.
- Çam, Sabahattin, (1999) "İletişim Becerileri Eğitimi Programının Öğretmen Adaylarının Ego Durumlarına ve Problem Çözme Becerisi Algılarına Etkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Ankara: C: II, S: 12, ss: 16-27.
- Demo, David and Cox, Martha, (2000), "Families with Young Children : A Review of Research in the 1990s", *Journal of Marriage and the Family*, November, pp.876-895.
- Diñer (Atilla), Çağlayan, (1995), *Anaokuluna Devam Eden 5 yaş Grubu Çocuklarına Kişiler Arası Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılmasında Eğitimin Etkisinin İncelenmesi*, Ankara: H. Ü. Sosyal Bilimler. Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) .
- Gonzalez, Alyssa; Greenwood, Gordon and WenHsu, Jin, (2001), "Undergraduate Students' Goal Orientations and Their Relationship to Perceived Parenting Styles", *Collages Student Journal*, June, Vol.35, pp. 182-193.
- Gunnoe, Marjorie; Hetherington, Mavis and Reiss, David, (1999), "Parental Religiosity, Parenting Style And Adolescent Social Responsibility", *The Journal of Early Adolescence*, May, pp.199-225.
- Güngörmüş, Oya, (1990), "Baba- Çocuk İlişkisi", *Ana- Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herz, Lara and Gullone, Eleonora, (1999), "The Relationship Between Self-Esteem and Parenting Style", *Journal of Cross- Cultural Psychology*, November, pp.742-761
- Holden, W. George, (1997), *Parents and the Dynamics of Child Rearing*, USA: Westview Press.
- Kaner, Sema, (2001), "Ana Baba Denetimleriyle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı* UNICEF Yayınları.
- Kaner, Sema, (2000), "Kontrol Kuramına Dayalı Anababa-Ergen İlişkileri Ölçeği Geliştirme Çalışması", *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C:33, S:1-2, ss: 77-89.
- Kashani, Javad; Jones, Michael, Bumby, Kurt and Thomas, Lisa, (1999), "Youth Violence: Psiosocial Risk Factors, Treatment, Prevention and Recommendations", *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, Winter, vol: 7 (4), pp.200-211.
- Korkut, Fidan, (2004), *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Ankara:Anı Yayıncılık.

- Warash, Bobbie Gibson and Markstrom, Carol A., (2001), "Parental Perceptions of Parenting Style in Relation to Academic Self-Esteem of Preschoolers", *Education*, Spring, Vol.121, pp.485-494.
- Yavuzer, Haluk, (1986), *Ana- Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Haluk, (1987), *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Haluk, (1990), *Ana- Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Haluk, (1995), *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, Ayşen, (1999), "Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar", *Türk Psikoloji Yazıları*, C: 3, S:1, ss. 99-118.

- Kulaksızoğlu, Adnan, (1985), *Ergen-Aile Çatışmaları ile Annenin Tutumları Arasındaki İlişki ve Ergenin Problemleri*, (Eğitim Bilimleri Doktora Tezi). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Kulaksızoğlu, Adnan, (1998), *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçükler, Sevgi, (1997), *Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Çocukların Kardeşlerinin Özürlü İlgili Bilgi Düzeylerine ve Özürlü Kardeşlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lai, Alice and Salili, Farideh, (1999), "Parental Attitudes Toward Their Parenting Styles and Children's Competence in Families Whose Children are Hepatitis B Virus (HBV) Carriers in Guangzhou China", *Journal of Comparative Family Studies*, Spring, pp. 281-295.
- Lai, K. and McBride-Chang, C, (2001), "Suicidal Ideation, Parenting Style and Family Climate among Hong Kong Adolescents.International", *Journal of Psychology*, 36(2).
- Medora, Nilüfer; Wilson, Stephan and Larsson, Jeffry, (2001), "Attitudes Toward Parenting Strategies, Potential for Child Abuse and Parental Satisfaction of Ethnically Diverse Low- Income U.S. Mothers", *Journal of Social Psychology*, June, Vol. 141, pp.335-349.
- Metsapelto, Rijita; Pulkkinen, Lea and Poikkeus, Anna, (2001), "A Search for Parenting Style: A Cross Situational Analysis of Parental Behavior", *Genetic, Social & General Psychology Monographs*, May, Vol. 127, pp.169-193.
- Neal, Jennifer and Frick-Horbury, Dona, (2001), "The Effects of Parenting Styles and Childhood Attachment Patterns on Intimate Relationships", *Journal of Instructional Psychology*, September Vol.28, pp.178-184.
- Öğülmüş, Selahiddin, (1993), "Tahripçilik", *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: 26, S:2, ss. 587-592.
- Reinke, Wendy, M and Herman, Keith, (2002), "Creating School Environments that Deter Antisocial Behaviors in Youth", *Psychology in the Schools*, Vol: 39 (5), pp.549-559.
- Sümer, Nebi ve Güngör, Derya, (1999), "Çocuk Yetiştirme Stilllerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, C: 14 S: 44, ss. 35-58.
- Terzi (Işık), Şerife, (2000), *İlköğretim Okulu Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Problem Çözme Beceri Algularının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Ankara: G. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).